

"כתבי הקודש מטמאין את הידיים"

לפלא בעיני רבים היא ההוראה, שכתבי הקודש מטמאים את הידיים. שנינו בידיים פ"ד מ"ו: "אומרין צדוקין, קובלין אנו עליכן פרושין שאתם אומרין כתבי הקודש מטמאין את הידיים וספרי הומירוס אין מטמאין את הידיים".

המשנה שם ממשיכה: "אמר רבן יוחנן רי זכיי: וכי אין לנו על הפרושין אלא זו בלבד, הרי הן אומרין: עצמות חמור טהורין ועצמות יוחנן כהן גדול טמאין. אמרו לו, לפי חבתן הוא טומאתן, שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרודות. אמר להן, אף כתבי הקודש לפי חבתן היא טומאתן, וספרי הומירוס שאינן חביבין אינן מטמאין את הידיים". בתוספתא ידים פ"ב ה"ט החשש הוא "שלא יעשה אותן שטיחין לבהמה".

הרי לנו לא רק הקושי הראשון, כיצד להצדיק את טומאת כתבי הקודש, אלא גם קושי שני, כיצד להצדיק טומאת העצמות מתוך חשש שישתמשו בהם ככפות בסעודה בכל אופן, בדברים המיוחדים לרבן יוחנן בן זכאי מוסכרת טומאת הספרים כגזירה, שמא ישתמש אדם בהם כשטיחים לבהמתו.

הסבר אחר לגזירת הטומאה על כתבי הקודש ניתן במ' שבת יד ע"א: "אמר רב משרשיא, שמתחילה היו מצניעין את האוכלין דתרומה אצל ספר תורה, ואמרו: האי קדש והאי קדש, כיון דחזו דקאתו לידי פסידא, גזרו ביה רבנן טומאה". בהמשך נאמר שם: תנא, אף ידים הבאות מחמת ספר פוסלות את התרומה, משום דר' פרנך, דא"ר פרנך א"ר יוחנן: האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום...".

^{אורח חיים 1234567} בזבים פ"ה מ"ב הוזכר הדין ללא נימוק: "אלו פוסלין את התרומה... הספר והידיים...".

באותו ענין עוסקת ידים פ"ג מ"ה: "ספר שנמחק ונשתתיר בו שמונים וחמשה אותיות כפרשת ויהי בנסע הארון מטמא את הידיים. מגילה שכתוב בה שמונים וחמשה אותיות כפרשת ויהי בנסע הארון מטמא את הידיים. כל כתבי הקודש מטמאין את הידיים ושיר השירים וקהלת מטמאות את הידיים". הלכה מקבילה נאמרה לגבי הצלתם בשבת (שבת קטז ע"א).

גבי ההיקש שהקיש רבן יוחנן בן זכאי מטומאת העצמות יש לו תקבולת במימרא של עולא: "דבר תורה עור אדם טהור, ומאי טעמא אמרו טמא, גזרה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין (לחמור)" (נדה נה ע"א; חולין קכב ע"א).

קודם כל עלינו להכריע אם יש להעדיף את פירושו של רב משרשיא בבבלי על הדברים שהובאו בשם רבן יוחנן בן זכאי עצמו. הרמב"ם בפירוש המשניות בסוף זבים מביא דברי רב משרשיא, וכן פירש בידיים פ"ד מ"ו. ושמא ניתן ליישב את הטעם שבפי רבן יוחנן בן זכאי, ובפרט בנוסחו שבתוספתא, עם זה של רב משרשיא המדובר כנראה לא בכתבי הקודש הכשרים אלא בפסולים, היינו במגילות בלויות המחזיקות רק כשמונים וחמשה אותיות. על פי המסופר בסוכה פ"ה מ"ג, היו רגילים להשתמש בתשמישי קדושה בלויים למצוה, ואפשר לשער כי ביקשו להשתמש ביריעות הבלויות של הספרים כשטיחים לאכילת תרומה, היינו שפרשו אותן כמפה על השולחן. הפרושים התנגדו למנהג זה של הכהנים ותבעו עלבון הספר, וכך נוצר רעיון הטומאה האוסר על הכהן להקל ראש בכבוד הספר.

בקשר לזה נאמר בתוספתא שקיים חשש לעשיית היריעות אפילו שטיחין לבהמה, היינו שימוש שלא למצות כהונה. מכיון שקיים חשש זה, אמרו, צריכים להתנגד לכל שימוש, אפילו לזה שהכהנים הורו בו היתר. אשר לתקבולת שהוזכרה, היינו טומאת העצמות, וההסבר שהיא נחוצה כדי למנוע שימוש בעצמות ההורים ככלי אוכל, גם פה יש כנראה גוזמא, מסתבר שאדם שומר עצם מאביו או מאמו למטרות אחרות, לאו דווקא לעשות ממנה כף-אוכל. סיפרו על ר' יוחנן שנשא אתו עצם של בנו שמת לו (ברכות ה"ע"ב). מאידך גיסא, כאשר עשו תרוד מעצם (שבת פ"ח מ"ו), היה זה מהסתם עצם בהמה ולא עצם אדם חלה על עצם אדם מתוך חיבה או כבוד, כדי שלא ינצלו אותה לעשות כלים, ואם אתה מתיר להשתמש בעצם אדם אחר, סופך להתיר אפילו את השימוש בעצם האב או האם, שהוא השיא לבזיון המת. בכל אופן דומות היריעות הבלויות של הספר לעצם המת, ולגבי שניהם נדרש יחס של כבוד.

קיימת גם תקבולת אחרת בין הידים הפוסלות את התרומה לבין הספרים הפוסלים אותה. על הכהן הבא לאכול תרומה לקדש את ידיו תחילה, וכן עליו להבדיל בין אכילת תרומה לקריאת התורה, ובכל אופן לא להוריד יריעות הספרים למכשיר באכילת התרומה.

המסורת בדבר טומאת עור של אדם מקבילה לזאת בנוגע לעצמות, וגם בה מחמירים לגבי עור של כל אדם, שמא ישתמשו בסופו של דבר אפילו בעור של אב או אם. כבוד המת אינו ניתן לחלוקה, ומי שאינו נוהג כבוד במתים אחרים, סופו לפגוע במתיו שלו.

ז א ב פ ל ק

אח"כ 1234567